

Mielen suhteesta fyysiseen: vastine Hannu Lauerhalle

Koska Hannu Lauerma kommentoi viime numerossa (1/03) hänen ja Lauri Rauhalan mielipide-eroihin liittyvää kirjoitustani Merkityksistä, niin saanen kommentoida – ja osin selventää sekä oikaista – hänen tulkintojaan kirjoituksestani.

Ensiksi. Olen monisti ja ns. reaali-tiedon puolustaja. Vain se estää meitä vajoamasta taikauskon ja subjektivismiin harhakuvitelmiin. Mutta silti sekin voi sokeutua megalomaniseen subjektivismiinsa tai se voi saada mystisiä ja metafysisiä piirteitä kieltäessään tai väheksyessään aivan ilmeisiä elämän tosiasioita, jotka eivät satu sopimaan sen kaavoihin. J.M. Charcot'n sanat ”tiede on hyvä asia muttei se voi estää tosiasioita olemasta ja näkymästä” ovat minulle läheiset.

Todellisuudessa selvästi havaittavien ja todettavissa olevien tosiasioiden kieltäminen, kuten sen, että ”psykologinen (henkinen, merkitystaso) maailma” on kiistatta oma maailmansa omine lainalaisuuksineen, on minusta rinnastettavissa magiaan uskomiseen. En usko, että kukaan syvyyspsykologiaa enemmän opiskellut voi sitä tehdä. Psykologisen integrointivaikeus fyysiseen ei tarvitse silti merkitä sitä, että oltaisiin heti dualismin puolella ja puolustamassa jotain ’mystistä henkistä’, siis metafysisistä asennetta, kuten ns. tieteisuskovat (fysikalistit) usein omiin teorioihinsa iskostuneina väittävät.

En jaa, kuten Lauerma olettaa, ilmiöitä jyrkästi biologiseen ja psykologiseen sfääriin (minkä Lauerma sanoo heijastavan 1800-luvun ajattelua), vaan mielestäni psykologisia ja sosiaalisia ongelmia (tajunnan ilmiöitä) ei tule medikalisoita, siis lähestyä biologian pohjalta. Edustan ’hierarkis-unitaarista monismia’, jossa olevainen on monikeroksista: on epäorgaaninen, biologinen, sosiaalinen ja psyykkis-henkinen taso.

Ihmistajunta ja kieli, jonka avulla voimme itseämme ilmaista, ovat aineen tuottama ja ylläpitämä evoluution huipentuma, korkein kerros, jota toistaiseksi tuntemamme ns. aineen lait eivät pysty selittämään. Vaikka sanomekin, että ero kuolleen ja elävän ai-

neen välillä on vain pieni harppaus evoluution ketjussa, niin se on niin iso harppaus, ettei tietomme riitä sitä selittämään. Emme pysty luomaan edes elävän solun osaa, esim. mitokondriota – itse solusta puhumattakaan. Tällaisen impotenssin tilassa olevan, vain kloonaamaan ja selittämään pystyvän tieteen saavutukset ovat luonnon saavutusten rinnalla kovin heiveröisiä.

Lauerman esittämä ”orgaanisen yhtenäisyyden teoria” ei ole mitään muuta kuin Eino Kailan monismia, sillä erotuksella, ettei Kaila ollut ns. reduktionisti. Hän uskoi henkisyteen, jopa nosti sen johtavaan asemaan ihmisesä. Hän ymmärsi hierarkisuuden, joka on evoluutiolle tyypillistä. Yhtenäisyyden teorian esittämä ajatus, ”ettei luonnossa voi olla mitään vuorovaikutusta aineettoman (henkisen, merkitysten) ja aineellisen välillä”, lienee useimmille selviö: alempien tasojen elämä on vielä vegetatiivis-animaalista, suoraa tarve-reagointia ärsykkeisiin, kun puuttuu se henkisyys, joka mahdollistaa toisenlaisen tavan olla maailmassa. Ne elävät niukemmilla valmiuksilla kuin me ihmiset. Vain meille on suotu etuoikeus symbolifunktion kautta syntyvään tajuntaan ja vain sen avulla me ylipäänsä jotain tiedämme ja voimme mm. harjoittaa ns. tiedettä. Siksi – vaikka ihminen onkin osa luontoa – hän on myös jotain enemmän eikä ole suoraan verrattavissa evoluution alempiin olentoihin kuten esim. behaviorismi ihmistä halventaen (reduoiden) tekee vetäessään suoria johtopäätöksiä rottakokeista ihmisen käytökseen.

Luonnossa kaikki perustuu vuorovaikutukseen eri tasojen välillä ja kaikki rakentuminen on sen tulosta. Kaikki korkeat rakenteet ovat mahdollisia vain siksi, että ensin on ollut matalia rakenteita, joiden päälle uutta on rakentunut. Mutta uudet rakenteet pystyvät silti toimimaan uudella ja alemmasta tasosta eroavalla tavalla. Toisaalta materia voi muuttua energiaksi ja energia materiaksi: atomi on vain symboli, toisaalta taas olemassa. Silti esim. ajatusta (merkitystä) ei koskaan voitane muuttaa energiaksi ja edelleen aineeksi. Entä onko esim. magneettikenttä ainetta ja mitä on sen ja sähkön välinen vuorovaikutus? Yksi suurimmista, H. Poincaré, pelkistää salaperäisesti: ”ehkä lopulta on vain ajatus.”

Jos uskomme, ettei mitään vuorovaikutusta yllä mainitussa mielessä voi olla, niin silloin olemme vain ärsyke–reaktio-

-periaatteella toimivia kasveja tai robotteja. Mutta tämän käytäntö heti kiistää: me pystymme itsetietoisuuteen ja introspektioon; voimme mielessämme (psykoanalyysi puhuu egosta) observoida, analysoida ja toimeenpanna (tai estää), siis säädellä psyykkisiä operaatioita, ainakin jos olemme korkeammalle rakentuneita kuin se meissä oleva antropoidi, jota animaaliset ja välitöntä purkautumista vaativat tarpeet ja fyysiset impulssit ohjaavat.

Intro- tai ekstro-spektio ei ole mahdollista ilman vuorovaikutusta kahden tason, havaintoja ja tulkintoja tekevän ja toimeenpanevan, välillä. Eihän autoakaan liiku ellei kuljettaja anna komentojaan. (Viittaan vaikkapa filosofi Esa Saarisen ed. numeron kirjoitukseen soveltavasta filosofiasta: robotti ei pystyisi sellaista mielekästä tekstiä kirjoittamaan vaan syntyisi vain mitä voisi aineen ehdoilla syntyä: siis ei mitään ymmärrettävää tekstiä!) Jokin kolmas pyörä (taso) on mukana ärsykkeen ja reaktion välillä ja sillä näyttää olevan jopa aivan keskeinen rooli. Fysikalismi on impotentti selittämään miten tämä taso merkitysten ohjaamana toimii. Tätä ns. tieteisuskovat eivät vain halua myöntää oman megalomaniansa hurmiossa ihmistä robotisoidessaan.

Jotenkin Lauerma yllä olevan ’myöntää’ todetessaan, että ”viesti on molekyylien välittämää informaatiota, joka manifestoituu kudostasolla ..., jos se vain tulee ymmärretyksi” ja edelleen sanoessaan, että ”myös orgaanisen yhtenäisyyden teoria hyväksyy introspektion.” Joutuu vain kysymään: kuka sitten introspektiota tekee, jos ei voi olla vuorovaikutusta aineettoman (henkisen, merkitystason, egon) ja aineellisen välillä? Kuka tutkii ja ketä? Eihän atomi voi tutkia itseään! Minusta näiltä osin Lauerman teksti on skitsofreenista: toisaalta se kiistää ja toisaalta kuitenkin antaa mahdollisuuden vuorovaikutukselle, joka ei kuitenkaan hänen edustamansa teorian mukaan olisi mahdollista.

Fysikalismi yrittää pelkistää mielen aineen lakeihin ja jotkut oppineet jopa tosissaan väittävät, ettei ihminen ole lopulta muuta kuin tietokone, mutta todellisuus paljastaa siihen liittyvän harhaisuuden, jota voi sanoa sikäli rea-liteetin häiriöksi, että siinä kiistetään jotain, joka selvästi on ja toimii. Ehkä emme koskaan saa selville totuutta elämästä, totuutta, jonka *Raamattu*

selittää viisaasti siten, että Jumala puhalsi aineeseen elämän hengen. Esim. itsenäisen mielenhallinnan harjoitukset, joissa pystytään uskomattomiin saavutuksiin, tukevat selkeästi sitä tosiasiaa, että mieli on itsenäisenä ja omalakisena olemassa (ei merkitse minulle sitä, että ns. tajunnanvirtaa olisi ilman ainetta – kuten kiehtovassa buddhalaisessa mielen teoriassa uskotaan) ja että vuorovaikutusta tapahtuu sitä enemmän mitä kehittyneempi henkinen kerroksemme on. Näitä kuten psykoanalyysinkaan esiin tuomia tosiasioita ei voi ohittaa, redusoida tai kumota. Jokin meille vielä käsittämätön ”hyppy” (kuten Rauhala sanoo) uudelle tasolle on tapahtunut ja tämä uusi taso mahdollistaa sellaista, mikä ei alemmalla tasolla vielä toimi.

Toiseksi. Minulle sairaus on ensisijaisesti jotain biologista poikkeamaa, jossa oireet voidaan selittää biologisesti ja jonka syyt voivat olla monitahoisia, myös henkisiä tai psykologisia. Toisin sanoen ’omalakinen mieli’ voi sairastuttaa ruumiin (esim. vatsahaava, ihottuma) ja ruumiin sairaus (esim. tulehdus, aivokasvain) voi tuottaa mielen oireita, joista tosin puuttuu se dynaamisuus, joka on tyypillistä puhtaasti psykologisille mielen oireille tai ns. ’terra incognitan’ puolelle suistumisille. Toki, kuten Lauerma sanoo, kärsimys, kipu, vajaatoiminta tai riski on oleellista sairauden käsitteessä koska niitä on usein mukana.

Mutta onko pelkkä kipu, kärsimys tai vajaatoiminta sairautta? Onhan myös kärsimystä ja kipua, erityisesti psyykkistä – riskistä ja vajaa-toiminnasta puhumattakaan – joka on normaalisti elämään kuuluvaa. Eikö kyse ole oireista, elämässä mukanaolon oireista. Kun ihminen kärsii tai tuottaa kärsimystä muille esim. psykopaattisuutensa takia, niin voidaan puhua sairaudesta? Mitä useamman kerran luen Dostojevskin kirjan *Rikos ja rangaistus*, sitä vaikeampaa on antaa kenellekään psykiatrilla diagnoosia, joka vain käytöstä havainnoivalle voisi olla helppo tehtävä. Virallinen psykiatria silti luokittelee sairauksiksi ilmiöitä (kärsimystä, kriisejä, ym.), joissa elämä ei suju odotetulla tai yhteiskunnan haluamalla (vaatimalla) tavalla kun mieli on jäänyt epäkypsään tilaan tai ajautunut vahingollisille raiteille ilman elimellistä taustaa. Se haluaa kaikelle lääketieteellisesti (biologisesti) pätevän selityksen vaikka

»Kun ihminen kärsii tai tuottaa kärsimystä muille esim. psykopaattisuutensa takia, niin voidaanko puhua sairaudesta? Mitä useamman kerran luen Dostojevskin kirjan *Rikos ja rangaistus*, sitä vaikeampaa on antaa kenellekään psykiatrilla diagnoosia, joka vain käytöstä havainnoivalle voisi olla helppo tehtävä.»

päähuomio pitäisi kohdistaa käytöstä ja oireita ylläpitäviin psykodynaamisiin tekijöihin, joilla usein on myös selvä sosiaalinen kytkentä. Eikö olisi oikeuden- ja totuudenmukaisempaa puhua esim. ahdinkoon joutumisesta, epäsuotuisasta maailmankuvasta – ja antaa apua muilla kuin lääketieteen ehdoilla? (Viitataan 21.4. MTV 3:n elokuvaan *Terapian tarpeessa*, jossa komedian keinoin kuvattiin mafiapomon psykopaattisen käytöksen taustoja (varhaiskehityksen traagisia asioita) ja joiden selvittely johti persoonallisuuden ja käytöksen muutokseen.)

Kolmanneksi joku sana Lauerman kokemasta impotenssista suurempien sosiaalisten ongelmien edessä, joista hän sivuuttaa psykiatria oleellisesti koskettavan haasteen, työttömyyden ja eriarvoistumisen ongelman, ja rajoittuu kommentoimaan vain seksi- ja väkivaltaviihdettä.

Toki viettitarpeet (aggressio, sukupuolivietti) ovat vahvoja ja alati esiin tunkevia ja niitä kiihdyttämällä on helppo tehdä bisnestä siinä kuin narsistisilla tarpeillakin. Mutta henkisen kasvun myötä voimme opetella niitä hallitsemaan ja ohjaamaan. Meillä on siihen evoluution antamat eväät: merkitystajunta, jonka avulla voimme käydä vuorovaikutusta fyysisen realiteetin kanssa ja jonka sisällä voimme tehdä omalakisia ratkaisuja, jotka voimme toteuttaa hyvässä ja järkevässä muodossa. Sivistys on mahdollisuutta valita itse ne mitat, joilla suuruutta mitataan.

Ja voimme oppia myös hallitsemaan ahneutta ja itsekkyyttämme, jonka seurausta suurin osa erityisesti lapsia ja nuoria koskevasta psyykkisestä kärsimyksestä ja häädystä käsitykseni mukaan on. Koska emme ole aineen robotteja voim-

me myös yhteistyöllä muuttaa asioita ja yhteiskunnan rakenteita (myös psykiatrilla hoitojärjestelmää!) tervettä kehitystä tukeviksi. Ellei näin olisi, niin eihän minkäänlaista progressiivista kehitystä olisi ihmiskunnan sisällä voinut tapahtua. Silti sitä on tapahtunut ja tapahtuu hetkellisistä takaiskuista huolimatta. Kysymys on tahdosta ja valinnoista – usein pakon alla. Ja tämä kehitystie on minusta jatkossa yhä enemmän pakon sanelema: mikäli ihmiskunta aikoo tällä planeetalla pitempään asua on mentävä sisäänpäin, asetettava viisaisiin rajoihin. Ja niillä, jotka tietävät siitä lainalaisuudesta, joka ihmismieltä ja sen suotuisaa kehitystä ohjaa, tämä sosiaalinen vastuu tulisi olla korostunutta ja heidän tulisi aina selkeästi ja voimakkaasti ilmaista oma näkemyksensä myös poliittisella tasolla, joka viime kädessä kehityksen kulkua ohjaa.

Ja tämän me opimme ymmärtämään. Eikö se kerro itsenäisen mielen valinnasta, noususta refleksiolennoista aineen lakien ja fyysisten tarpeiden yläpuolelle, saavutuksesta, johon mikään alempi olento ei pysty.

Seppo K. J. Utria